

Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet jellemzése

Törzskönyvi adatok:

Név: Boronka-melléki TK

Törzskönyvi szám: 242/TK/91

Megye: Somogy

Település: Böhönye, Hosszúvíz, Marcali, Mesztegnyő, Nagybajom határaitban

Védettségi szint: országos jelentőségű, egyedi

Védelmi kategória: TK

Kiterjedése: 8232,3 ha (ebből 399,5 ha 2001.08.27-től)

Ebből fokozottan védett: 499 ha

9/1991. (IV. 26.) KTM rendelet a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet létesítéséről és a természetvédelmi kezelő megnevezéséről

Hatályba lépés éve: 1991.05.15.

A védetté nyilvánítás célja: a Boronka-völgyében húzódó tórendszer és az ezt övező mocsárterek és erdőterületek gazdag növény- és állatvilágának, a nagyszámban előforduló fokozottan védett növény- és állatfaj élőhelyének megőrzése, a somogyi erdőtársulások botanikai és tájképi értékeinek védelme

Módosítva: 18/2001. (VIII. 27.) KöM rendelet a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet bővítéséről

A védetté nyilvánítás kibővítésének célja és indoka a jellegzetes belső-somogyi erdős táj élővilágának megőrzése, a veszélyeztetett, valamint a vándorló fajok zavartalan életfeltételeinek, a populációk természetes kapcsolatrendszerének megóvása, a víz és más környezeti elemek tisztaságának megőrzése, eutrofizációjának megakadályozása, az élőhelynek megfelelő talajvízszint, illetve vízellátottság biztosítása.

Boronka múltja

A területen az első világháború után a Hunyadiak létrehozták a gazdasági kisvasutat, kialakították a halastórendszert és bevezették a tervszerű erdőgazdálkodást. A nagyrészt erdők borította, vízfolyások szabdalta, halastavak tarkította Tájvédelmi Körzet természeti értékeinek fennmaradásában is közrejátszott, hogy a németek 1944-ben háromszoros aknazárat telepítettek a területre melyet 1956-ig folyamatosan szervezett aknaszedő alakulatok semlegesítettek. Az erdőben ismét éledeznek a hajdani puszták; Cserfekvés, Virágospusztá, Szőkepusztá, Háromház, Kopárpusztá, Kakpusztá

Turizmus

A terület természeti értékeit szakvezetéses túrákon (az Országos kéktúra útvonalon), valamint a Mesztegnyőről induló, egykori gazdasági vasúton fedezhetjük fel. Az erdei kisvasút kakpusztai végállomásától induló „e-tanösvény”, a Tözike tanösvény, mely a www.ddnp.hu címről letölthető vezetőfüzet segítségével járható be.

A kisvasutas kirándulás alkalmával barangolhatunk a valamikori puszták helyén, egykor sokak által lakott tájban, ahol ma erdők zöldellnek, patakok csordogálnak. Felkereshetjük az egykori

második világháborús frontvonal maradványait is. A Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet területén a Zselici Csillagoségbolt-parkhoz hasonlóan alacsony a fényszennyezés, így itt is remek lehetőség kínálkozik éjszakai csillagnéző túrák megtartására.

Terület általános jellemzése

A Tájvédelmi Körzet a Dunántúli dombvidék nagy tájának a nyugati felében a Belső-Somogy középtájon helyezkedik el. Keleten a Külső-Somogy és a Zselic, nyugaton a Kelet-Zalai dombság határolja a Dunántúlnak ezt a Balaton és Dráva között fekvő részét.

A Boronka-melléki tájvédelmi körzettel határos települések: Marcali, Hosszúvíz, Mesztegnyő, Böhönye, Nagybjajom.

A Dunántúli-dombvidék Belső-Somogy középtáján elhelyezkedő Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet geomorfológiailag heterogén kistájából tevődik össze, melyek alapkőzetét pannonkori rétegek képezik. A terciér végén lesüllyedések hatására széles vályúk keletkeztek, melyekre először levantei rétegek rakódtak, majd az Ős-Duna medréről származó finom és durva szemcséjű futóhomokot rakták le az uralkodó északi szelek. Így egy észak-déli irányú buckasorozat alakult ki. Marcali térségében az utolsó nagy futóhomok-képződési szakasz a holocénban volt. A homok kémiaiailag savanyú, mészben szegény.

A táj az északi mérsékelt éghajlati zóna mérsékelt meleg éghajlati övéhez tartozik, ahol elsősorban a szubmediterrán klímahatás érvényesül.

A területen fellelhető vízfolyások a Balaton vízgyűjtő területéhez tartoznak. Legjelentősebb ilyen a Boronka-patak. A XIX. század közepén Vörös László mérnök tervei alapján lecsapolták a berkek és posványok zömét. A patakhoz kapcsolódó halastavak kiépítése csak később történt meg. A Soponyai halastavak terve 1930-ban készült el. A többi tavat is ezidőtájt építették. Jelenleg 16 van a területen.

A Tájvédelmi Körzet Dél-Dunántúl flóraidékén (Praeillyricum), közelebről Belső-Somogy flórajárásának (Somogyicum) homokvidékén terül el.

A Belső-Somogyban elhelyezkedő Boronka-mellék erdők borította, vízfolyások szabdalta területe igen változatos növényvilággal rendelkezik. A lápoktól a száraz homoki gyepekig a legkülönbözőbb növénytársulások képviselik magukat.

A TK létesítésekor Belső-Somogy sajátos környezeti adottságú, erdőkben, vízi élőhelyekben, mocsárrétekben gazdag területe lett védett.

Domborzati viszonyai alapján csaknem sík vidék, növényvilága mégis rendkívüli változatosságot mutat. Néhány méteres szintkülönbség ugyanis azt eredményezheti, hogy a lápoktól a száraz homoki gyepekig a legkülönbözőbb növénytársulások találhatók meg. Mindez a homoktalajok sajátos vízgazdálkodási viszonyaival magyarázható.

A területen kialakult növény- és állatközösségekre nagy hatással volt Belső-Somogyot borító Ős-Dunai eredetű homokfelszín. A homok szemcsenagysága következtében nagyon gyorsan elnyeli a lehullott csapadékot és könnyen elvezeti a talajvizet, ezenkívül a nyílt homokfelszíneket a nagy hőingás jellemzi. Száraz periódusokban, a homok laza szerkezete miatt a szél a növényzettel nem teljesen borított részeken fejtette ki építő-romboló munkáját és karéjos buckákat, hosszanti völgyeket formált.

A homokhátak mélyedéseibe a magas talajvízállás következtében sekély vizű tavacsákak, időszakosan vízzel borított területek ékelődtek. Ilyen területeken építették a Boronka-patak mentén a halastavakat.

A tájvédelmi körzet területén belül a vizes élőhelyektől az üde aljnövényzetű erdőkön át a száraz homokpuszta gyepekig sokféle élőhellyel találkozhatunk.

A pangóvízes bucka közötti mélyedések elláposodtak, ahol láprétek, fűz- és égerlápok találhatóak. A mozgó vízü területeket ezzel szemben égerligetek, helyenként, tölgy-körisszil ligeterdők kísérik. Az üde vízgazdálkodású talajokon gyertyános-tölgyesek húzódnak, ezeket néhol szigetszerű bükkösök tarkítják. A legmagasabb, legszárazabb termőhelyeket cseres-tölgyesek borítják, míg ezek irtásain másodlagosan száraz homoki gyepek - elsősorban legelők - jöttek létre.

A Tájvédelmi Körzet legjellemzőbb tájképi elemei a vízfolyások felduzzasztásával létesített halastavak láncolata, amelyeket üde erdők szegélyeznek.

Növény világa

A kilencvenes évek elején, a területen végzett zoológiai és botanikai felmérések sok védett állat- és növényfaj jelentős nagyságú populációit mutatták ki. A növények közül ismertté vált az éjszaka virágzó királyné gyertyája, a hagymások közül a kakasmandikó, sárgaliliom, tavaszi tőzike stb.

A 49 védett növényfaj jellemzőbb képviselői:

- a lebegő hínárok közül a **keresztes békalencse** (*Lemna trisulca*), **vízidara** (*Wolffia arrhiza*), **rucaöröm** (*Salvinia natans*), a békaliliom (*Hottonia palustris*) és a **képen** látható egyik fokozottan védett növényfaj a **fehér tündérrózsa** (*Nymphaea alba*);
- lápréteken gyakori növény a **hússzínű ujjaskosbor** (*Dactylorhiza incarnata*), **vidrafű** (*Menyanthes trifoliata*), **szibériai nőszirm** (*Iris sibirica*), **mocsári kosbor** (*Orchis laxiflora*), **szálkás pajzsika** (*Dryopteris carthusiana*), **vízi peszérce** (*Lycopus europaeus*);
- Az égerlápok aljnövényzetében helyenként tömeges a tavaszi tőzike (*Leucjum vernum*)
- gyertyános-tölgyesek cserjeszintjében él a **csíkos kecskerágó** (*Euonymus europaeus*), **veresgyűrű som** (*Cornus sanguinea*), **cseregalagonya** (*Crataegus laevigata*), míg gyepszintjében a **kakasmandikó** (*Erythronium dens-canis*), **karéjos** és **díszes vesepáfrány** (*Polystichum aculeatum*, *S. setiferum*), **tavaszi tőzike** (*Leucjum vernum*), a mocsárrétek szélein a **sárga sásliliom** (*Hemerocallis lilio-asphodelus*), **szúrós csodabogyó** (*Ruscus aculeatus*);
- bükkösökben található a **bükkösás** (*Carex pilosa*), **odvas keltike** (*Corydalis cava*), **kisvirágú hunyor** (*Helleborus dumetorum*), **tavaszi lednek** (*Lathyrus vernus*), **lónyelvű csodabogyó** (*Ruscus hypoglossum*).

A Tájvédelmi Körzet bükkállományai mészmentes homok alapkőzetten s barna erdőtalajon alakultak ki. A 600-800 m tengerszint feletti magasság között zonális szubmontán bükkösök, Belső-Somogy homokvidékén leereszkednek 120 m-ig is. A jelenség oka talajtani tényezőkben keresendő. Belső-Somogy nyugati részén ugyanis a homoktakaró jelentősen elvékonyodik, ún. "lepelhomok"-ot képez, alatta pedig löszös, agyagos vízzáró réteg található, mely igen kedvező vízgazdálkodási viszonyokat biztosít.

A bükkösökből ez idáig 15 védett növényfajt került elő, ilyen többek között a tavaszi tőzike (*Leucjum vernum*) vagy a ciklámen (*Cyclamen purpurascens*), de még a védett fajoknál is nagyobb természeti értéket képvisel e homoki bükkös társulás, mely egy régebbi flóra- és vegetációtörténeti kor emlékének tekinthető.

Mint ismeretes, hazánk egyéb homokvidékein nincsenek bükkösök, s Belső-Somogyban is már csak az egykori terjedelmesebb állományok töredékei láthatók. Ez a homoki bükkös társulás, mely jól elkülöníthető a hegységek és a szomszédos löszdombok bükköseitől, és amely

bizonyos ligeterdei vonásokat is mutat (tavaszi tűzike - *Leucojum vernum*), új társulásként került leírásra *Leucojo verno-Fagetum* néven. Sajnos állományaik ritkuló félben vannak.

Állatvilága

A terület állatvilága is igen gazdag. Több, fokozottan védett állatfaj számára biztosít a TK kitűnő szaporodási és táplálkozási lehetőséget: rétisas, cigányréce, barna kánya, fekete gólya, gyurgyalag, vidra.

A madarak közül több ritka és veszélyeztetett fajnak biztosítja a zavartalan szaporodási feltételeket e változatos élőhely. Kiemelkedő jelentőséggel bír az itt költő réti sas (*Haliaeetus albicilla*) és fekete gólya (*Ciconia nigra*) populáció.

Az erdőket szegélyező nagy kiterjedésű mocsárrétek Magyarország legnépesebb fehér gólya-állományát tartják el. A tájvédelmi körzetet körülvevő települések mindegyikében nagyon sok gólya fészkel; Nagybjom az európai gólyafalu megtisztelő címet is viseli.

Népes állományt alkot a globálisan veszélyeztetett cigányréce (*Aythya nyroca*), míg a fokozottan védett haris (*Crex crex*) és törpevízicsibe (*Porzana pusilla*) csak a nedvesebb években marad vissza a fészkelési időszakban. Az utóbbi évtizedekben jelent meg és állandó szaporodó népességet alkot az aranyakál (*Canis aureus*).

Itt él a Dunántúl talán legéletképesebb vidra (*Lutra lutra*) állománya is.

Gerinctelen állatvilága a kisterületen belül elhelyezkedő, változatos élőhelyek sokasága miatt rendkívül változatos. Megtalálhatók itt a mocsárrétek lepkéi: vérfű boglárka, zánótblóglárka, a homokhátak jellemző állatai, pl. homoki futrinka, sisakos sáska, fogólábú fátyolka, pompás fémdarázs, és a talajfelszínen mozgó, repülni nem tudó futóbogarak között hazánkban csak a Dél-Dunántúlon élő szegélyes futrinka.

A TK sajátos környezeti adottságai - magas évi csapadékmennyiség - miatt, a területre jellemző növény- és gerinctelen állatvilágában, az ún. hegyvidéki elterjedési típusú fajokkal is találkozhatunk, pl.: nagy színjátészó lepke, erdei ciklámen.

A nedves környezetben az élőhelyek nagyszámú kétéltűnek és hüllőnek biztosítják a létfeltételeket. A kétéltűek közül (mind a 15 hazai fajuk védett) 12 faj figyelhető meg a területen többek között az éjszaka mozgó barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*) és a hosszúlábú mocsári béka (*Rana arvalis*) melynek hímjei a nászidőben rövid időre kék színűvé válnak. Sekélyebb vizekben gyakori, de tavasszal vízzel telt erdei csapásokon, keréknyomokban, tócsákban is él a pettyes göte (*Triturus vulgaris*).

A hüllők közül jellemző a mocsári teknős (*Emis orbicularis*), amely a vidék állóvizeit és mocsarait lakja, a fűrgye gyík (*Lacerta agilis*) amelynek vöröshátú változata is él a területen. A kígyók közül általánosan elterjedt a vízisikló, ritkábban fordul elő a rézsikló (*Coronella austriaca*) amelynek elterjedési területe inkább a domb és hegyvidékekre jellemző, a síkságokon ritkább. A keresztes vipera (*Vipera berus*) ezen a vidéken oly jellemző fekete változatával találkozhatunk, amelyet a szakemberek régebben egy másik alfajhoz soroltak (*Vipera berus bosniensis*). A védett terület déli részén, száraz homokpuszta gyepeknek a tájvédelmi körzet területéhez való csatolásával, a védett terület a jövőben tovább növekszik.

Erdők, homoki gyepek jellemzése

A környéken az ember megjelenése előtt a természetes vegetációt túlnyomórészt erdők alkották. A legnagyobb területeket az üde és félnedves termőhelyeken kialakult gyertyános-tölgyesek és bükkösök borították. Ezekben az erdőkben gyakoriak a nyugat balkáni elterjedésű (illír) flóraelemek, amelyek hazánkban csak itt, a délnyugati országrészben találhatók meg. Ilyen növényzet pl. az erdei ciklámen, amely a szártalan kankalinnal együtt védett faj. Szintén a nyirkos erdők kora tavaszi virága a berki szellőrózsa és a vajsárga virágú bókoló fogasír. Márciusban a tocsogós völgytalpakat gyakran az aranyos veselke aranysárga szőnyege borítja. A hölgypáfrány a hazai erdőkben mindenfelé előfordul, míg a szagos müge a bükkösök és gyertyános tölgyesek áprilisban virágzó tömegnövénye, rendszerint bázis gazdag talajt jelez.

A szárazabb tölgyes erdők régi irtásain és homoki réteken találkozhatunk a fekete kökörcsinnel. Védett faj, márciusban virágzik, repítőkészülékes csoportos aszmagterméseit áprilisban hordja szét a szél.

Nyíltabb homoki gyepekben a pusztai lengfű, mely mint kifejezetten mészkerülő növény a belső-somogyi savanyú homokon sokfelé előfordul.

Az erdőkben rendkívül sokféle rovar él, fajszámuk még Marcali környékén is meghaladja a 10.000-et, így ezek bemutatására lehetőségünk nincs.

A nagy hőscincér, a tölgyselem lepke, a szarvasbogár, a fémes medvelepke tölgyerdőkben él. A bíborcincér és a bucka bagoly, (mint a neve is mutatja) száraz homoki erdők ritka állatai, melyek a belső-somogyi homokháton kerültek elő. A bogarak és a lepkék a legváltozatosabb és legszínesebb csoportjai a rovaroknak. Az erdei bogarak között megtaláljuk a ragadozó futóbogarakat, dögbogarakat, növényevő cserebogarakat, cincéreket és az apró termetű levélbogarakat is.

A lepkéket két csoportba osztottuk: a nappal aktív állatok azok a színes nappali lepkék, melyekkel erdőszéleken, erdei tisztásokon találkozunk. Közöttük számos védett faj is akad, pl. kis apollólepke, fecskefarkú pillangó, kardoslepke, stb. Marcali környékén közel 100 nappali lepkefaj él. Bár számukat tekintve jóval jelentősebbek az éjszakai lepkék (csak Marcali környékén több mint 650 faj fordul elő), kevésbé színesek, néha egészen apró (pár cm) termetűek. Legnagyobb köztük a védett nagy pávaszem.

Több mint 400 millió forintból állítják helyre Belső-Somogy vizes élőhelyeit. A Somogy Természetvédelmi Szervezet 2015. májusáig megvalósuló programját az Új Széchenyi Terv keretében teljes egészében az Európai Unió támogatja.

A páratlan természeti értékekkel rendelkező nyolcezer hektáros Boronka-melléki területet 1991-ben a Somogy Természetvédelmi szervezet javaslatára nyilvánították tájvédelmi körzetté, egyúttal a terület kezelői feladatával is megbízták. A szervezet mintegy 800 hektárnyi saját területtel rendelkezik a tájvédelmi körzetben. Központjukat Somogyfajszon, a megvásárolt egykori Kund-kastélyban alakították ki, ahol oktatóközpontot, a szomszédságában őshonos magyar háziállatokat bemutató Pásztor-parkot hoztak létre.

Marcali 0346 hrsz. ex lege védett földvár („Halom”)

Országos jelentőségű "ex lege" védett természeti területeknek a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 23. paragrafusa által védetté nyilvánított természeti területeket nevezzük. "Ex lege"(azaz a törvény erejénél fogva, külön védetté nyilvánítási eljárás nélkül is) védett természeti területnek minősülnek a lápok, szikes tavak, kunhalmok, földvárak, források és víznyelők. "Ex lege" védettek a barlangok is, de ezek – jellegüknél fogva – védett természeti **értékek**. A törvény meghatározása szerint *„a földvár olyan védelmi céllal létesített vonalas vagy zárt alakzatú földmű, amely azonosíthatóan fennmaradt domborzati elemként történeti, kulturális örökségi, felszínalaktani, illetve tájképi értéket képvisel.*

Védelmi kategóriák szerinti csoportosításuk:

A törvény erejénél fogva ("ex lege") védett természeti **területek:**

- a.) természetvédelmi területnek minősül valamennyi láp, szikes tó;
- b.) természeti emlékeknek minősül valamennyi kunhalom, földvár, forrás, víznyelő.

A törvény erejénél fogva ("ex lege") védett természeti **értékek:** barlangok.

Földvárak

Az ország területén **372** db "ex lege" védett földvár ismert, ebből 64 db egyedi jogszabállyal védett természeti terület részeként is védett.

A **földvár** az őskortól a középkorig használt erődítménytípus.

A földvár földsáncokkal védett hely (általában település). Szerkezetét tekintve lehet vonalas vagy zárt is. A földvárak olyan korokban épültek, amelyekről kevés írott forrással rendelkezünk, ezért igen nagy a régészeti jelentőségük. Sokszor eredetileg fából vagy fából és földből készült erődítményeket is illetnek ezzel az elnevezéssel.

A felszín alaktani, tájképi, kultúrtörténeti és botanikai, zoológiai értékek összefonódásának további jellegzetes példái az ugyancsak ember által létrehozott földvárak, amelyek inkább hegy- és dombvidékeinken fordulnak elő.

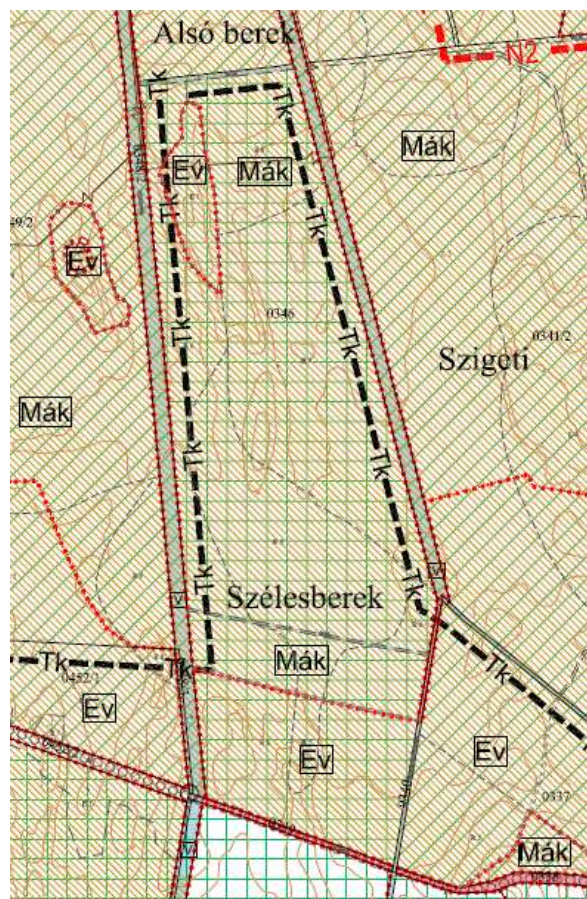
Hazánkban az Árpád-korig használták ezt az erődítési formát. A 10–11. században például rekeszes vagy rácsos faszerkezettel erősítették a földvárakat. A tatárjárás tette világossá, hogy a kor színvonalán már csak a kővárak nyújtanak megfelelő védelmet. A legtöbb földvár az előtünk itt élő népektől származik.

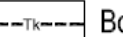

A földvárak kutatása a 17–18. században, a katonai térképek készítésével összefüggésben kezdődött, és a 19. század vége óta végeznek ásatásokat.

A földsáncok gyakran erdős, hegyes területeken, nehezen felismerhető helyeken vannak, de nem ritkák az alföldi vidékeken sem.

Helyi Építési Szabályzat Marcali külterületi szabályozási terv:

Hrsz: 0346 Marcali külterület nyugati részén a 6704 sz. Öreglak településre vezető főúttól keletre a Malomárok és a Boronkai vízfolyás határolta terület között fekszik.

- Magterület
- Ökológiai folyosó
- Térségi jelentőségű tájképvédelmi terület
- Boronka melléki Tájvédelmi Körzet határa
- Natura 2000 Madárvédelmi terület
- V Vízgazdálkodási terület - vízfolyás

Mák Általános korlátozott használatú mezőgazdasági terület

MÁK= Általános korlátozott használatú mezőgazdasági terület meghatározóan a Boronka-melléki Tájvédelmi Körzetbe, Natura 2000 területekre, az ökológiai hálózat területére, mélyfekvésű területekre és tájképvédelmi szempontból érzékeny területekre eső olyan területfelhasználási egység, ahol épület nem létesíthető.

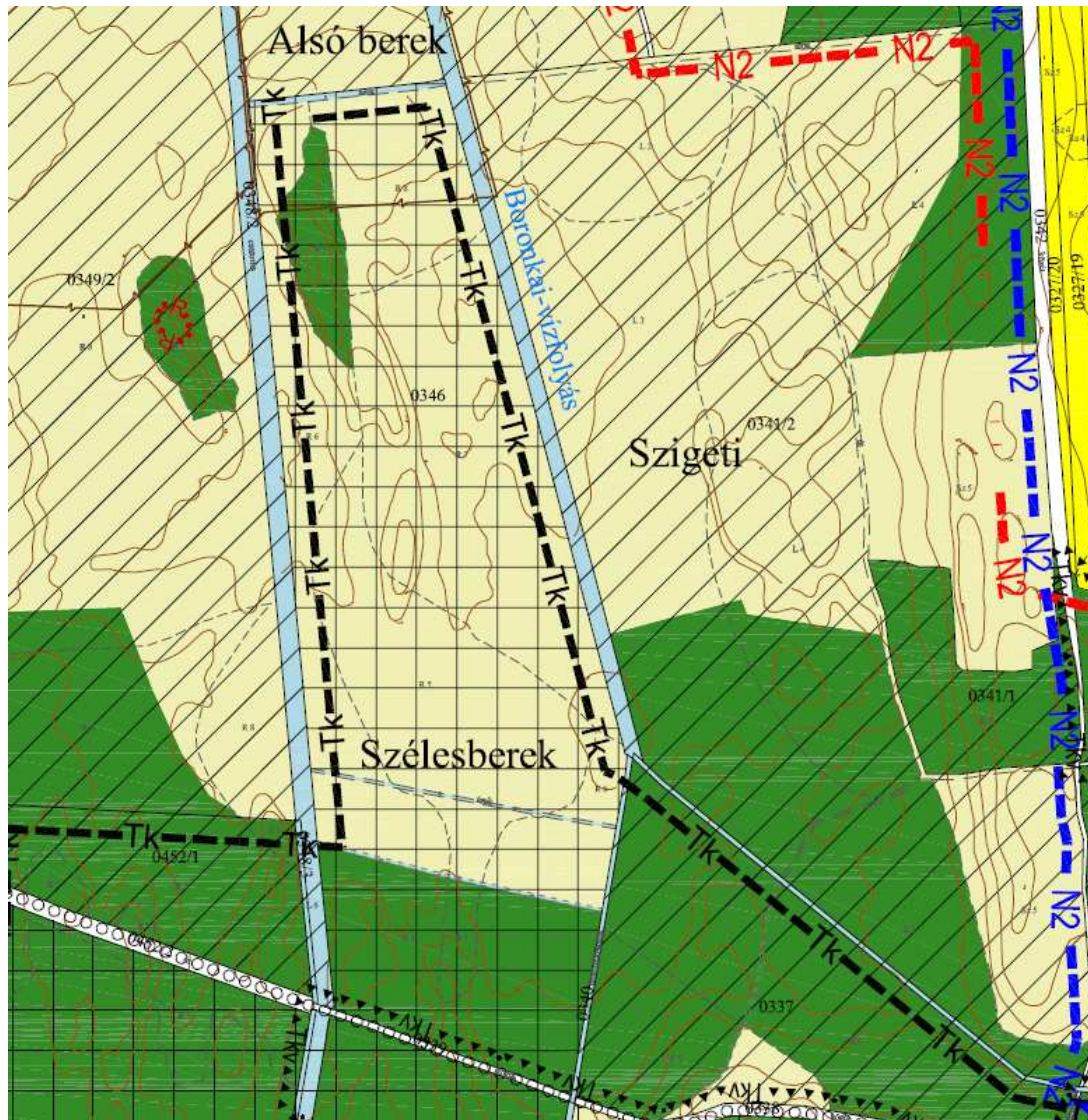
Ev Erdőterület - védelmi rendeltetésű övezet

Védelmi rendeltetésű erdőterületen (Ev) épület nem létesíthető. AZ OTÉK építmények elhelyezésére vonatkozó fejezetében az általános előírások szerinti építmények akkor helyezhetők el, ha azok az erdőt védelmi rendeltetésének betöltésében nem akadályozzák. Védett erdő területén a

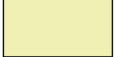
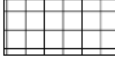

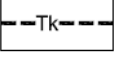
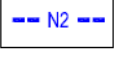

természetvédelmi kezelési tervvel összhangban csak természetvédelmi kezelési, bemutatói, illetve erdészeti céllal létesíthetők.

Marcali Város 11/2013 (VI.23.) sz. Önkormányzati rendelete a Helyi Építési Szabályzatról 2.sz függelék tartalmazza a KÖH adatbázisa alapján nyilvántartott régészeti lelőhelyeket. E szerint a tájképvédelmi körzet 0346 hrsz. területétől keletre fekvő 0349/2 Hrsz. terület régészeti lelőhely. A lelőhely neve: Három-akol, jellege: Árpádkori földvár. KÖH azonosítója: 47162

Marcali város Településszerkezeti terv 2013

Beépítésre nem szánt területek

- Erdőterület
- Általános korlátozott használatú mezőgazdasági terület
- Magterület
- Régészeti lelőhely
- Boronka-melléki Tájvédelmi Körzet határa
- Natura 2000 Természetmegőrzési terület határa
- Natura 2000 Madárvédelmi terület határa